

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/9 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOIIY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКАЛАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанылсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANXOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOIIY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИН ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ Қўллаб-қувватлашнинг АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич, Холиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганиевич</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING AHAMIYATI	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJIRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Raxmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Xayrullayev Shaxram Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunovich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чарикулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

<i>Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich</i> KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	214-218
---	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon</i> TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	219-223
<i>Shaydullayev Normuhammad</i> INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH	224-228
<i>Раджапбоева Хуршида Мақсудовна</i> ШАРОФ РАШИДОВ БАДИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ	229-233
<i>Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna</i> YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI.....	234-239
<i>Ризаев Илҳом</i> ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҲОЯЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ	240-247
<i>Niyozova Nilufar</i> OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI	248-252
<i>Usmonov Farrux</i> FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI	253-258
<i>Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna</i> AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI: TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA	259-266
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY MEKANIZMLAR	267-272
<i>Raxmankulov Farxod Raximkulovich</i> ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	273-278
<i>Asatov Sodiq Safarovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	279-284
<i>Yusupova Feruza Zoyirovna</i> AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN EHTIYOJ	285-290
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI	291-296
<i>Saodatov Alimardon Abduraxmonovich</i> YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLIH VA UNI ASRAB AVAYLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNI	308-312
<i>Турсунов Мухиддин Болтаевич</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxiroyvna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI HIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Imotniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАННЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Миножиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOBIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фахриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Нихолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нулуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

FORMING A CULTURE OF PREVENTING NATURE POLLUTION AND CONSERVING IT AMONG YOUTH

Saodatov Alimardon Abdurakhmonovich,

Doctoral student of the National University of Uzbekistan

Abstract. This article focuses on the protection of nature, cleaning of waste and prevention of its pollution, and in this spirit the continuous enrichment of youth culture. In the history of the evolution of doctrines about the role of ecological culture, it is analyzed that the ideas advanced in the works of ancient philosophers Anaximenes, Anaximander, Heraclitus, Hesiod, Aristotle, Democritus, Plato, Seneca, Thales, and Epicurus are also important.

Key words: nature protection, ecology, ecological culture, ecology and environmental protection, "human-society-natural environment".

YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLISH VA UNI ASRAB AVAYLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Saodatov Alimardon Abduraxmonovich,

O'zbekiston milliy universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada tabiatni muhofaza qilish, chiqindilardan tozalash va uni ifloslanishini oldini olish va shu ruxda yoshlar madaniyatini doimiy ravishda boyitib borish haqida to'xtalib o'tilgan. Ekologik madaniyatning roli haqidagi ta'limotlar evolyutsiyasi tarixida antik faylasuflar Anaksimenes, Anaksimandros, Geraklit, Gesiod, Aristotel, Demokrit, Aflotun, Seneka, Fales, Epikur asarlarida ilgari surilgan fikrlar ham muhim ahamiyat kasb etishi tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: tabiatni muhofaza qilish, ekologiya, ekologik madaniyat, ekologiya va atrof-muhitni muhofazasi, "inson-jamiyat-tabiiy muhit".

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N43>

Sharq va G'arbning ilg'or qarashlarida tabiat va inson hamisha uyg'un muvozanatda bo'lish, bu mutanosiblikni buzilishi tuzatib bo'lmis mislsiz ekologik fojia va falokatlariga olib kelishiga doir qimmatli fikrlar bildirib kelingan. Masalan, zardushtiylilik dinning muqaddas kitobi "Avesto"da tabiat unsurlari suv, tuproq, olov, havo, quyoshni e'zozlash va insonning tabiat boyliklariga boylik qo'shish borasidagi yaratuvchilik mehnatini ulug'lagan. Shuningdek, nisbatan keyingi davrlarda Islom dini manbalari "Qur'on Karim" va "Hadis Sharif"dagi ilohiy o'git va aqidalar ekologik dunyoqarashning ma'naviy ildizlaridir.

Ekologik madaniyatning roli haqidagi ta'limotlar evolyutsiyasi tarixida antik faylasuflar Anaksimenes, Anaksimandros, Geraklit, Gesiod, Aristotel, Demokrit, Aflotun, Seneka, Fales, Epikur asarlarida ilgari surilgan fikrlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ularda ekologik voqelikda

sabab-oqibat munosabatlari va uning tabiati, voqea-hodisaning ro'y berishi haqidagi o'ziga xos qarashlari mavjud bo'lib, ular keyinchalik ekologiya va atrof-muhit xatarlarining mohiyatini ijtimoiy-falsafiy jihatdan tushunishga "inson-jamiyat-tabiiy muhit" triadasida o'zaro bog'liq jarayonlarini har tomonlama tahlil qilish uchun asos yaratgan.

Ekologik xavf-xatarlarni oldini olishning ijtimoiy-falsafiy muammolari Abu Ali Ibn Sino[1], Abu Rayhon Beruniy[2], Abu Nasr Forobiy[3], Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Abu Mansur Moturidiy, Abu Muin Nasafiy, Mahmud Zamaxshariy, Yusuf Xos Hojib, Nizomulmulk, Xoja Samandar Termiziy, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Z.M.Bobur, tasavvuf ilmining buyuk allomalari Yusuf Hamadoniy, Ahmad Yassaviy, Abduxoliq G'ijduvoni, Najmiddin Kubro, Aziziddin Nasafiy, Muhammad G'azzoliy asarlarida o'z ifodasini topgan.

Umuman olganda, kishilik jamiyati tarixida inson va tabiat munosabati bilan bog'liq muammolar turli fan sohalarini qiziqtirib kelgan hamda turli davrlarda o'ziga xos tadrijiy rivojlanishni boshidan kechirgan.

Urf-odatlarimiz tizimida "Avesto" davridan buyon Olovga bo'lgan hurmat va e'tibor odatlarining ba'zi bir ko'rinishlari O'rta Osiyo xalqlari, aholisi turmush tarzida hozirgi kungacha saqlanib qolgan. Ota-bobolar odati va tasavvuricha, olovsiz o'choq — misoli egasiz, kimsasiz uydur. Uchoqda yonayotgan olovni bulg'amaslik uchun iflos narsalarni, hatto iflos o'tinni yoqish ham taqiqlangan. Iflos o'tin yoqishdan oldin quyoshda quritilgan yoki suv bilan yuvib tozalangan. Olov yongan uchoqqa qalampir, non, ovqat qoldiqlari tashlash, har xil axlat yoqish yoki o'choqdan chiqqan kulni axlatxonalarga tashlash, harom chiqindilarni uchoq olovda kuydirish gunoh hisoblangan. Vodiya kul bilan axlatni qo'shish qat'iy taqiqlangan. Bunga sabab, agar axlat bilan kul bir joyga tashlansa, ushbu xonadonning tuy va aza marosimlari bir-biriga qo'shib ketar ekan. Motam marosimlarida esa olovni bulg'amaslik uchun uch kungacha xonadon uchoqqa olov yoqib ovqat tayyorlanmagan. Bundan tashqari, nikoh to'yi marosimlarida kelin-kuyovlarni ins-jinslardan poklash maqsadida olov atrofida aylantirish va safarga ketayotganda xonadon olovidan boshqalarga bermaslik odatlari ham qaysidir ma'noda zardushtiylik marosimlari bilan borliq bo'lsa kerak[4].

"Avesto"da go'ristonlarni shahar va qishloqlardan yiroqda, balandlikda joylashtirish, uni o'rab qo'yish uqtirilgan. Odam yoki it murdasi teggan yerda bir yilgacha ziroat ekish mumkin emas, deyiladi. "Vendidod"da murda teggan libos, yerlarni qatron qilish, o'likni dafngacha asrash, uning libosini maxsus joyda asrash, uni barahna (yalang'och) quyish va boshqa omillar xususida foydali maslahatlar mavjud. Go'riston yeri 50 yildan so'nggina o'zining oldingi pok holatiga keladi. Zardushtiylar odatiga binoan ana shundan keyingina bunday zaminda mevali daraxtlar o'tqazish yoki u yerda ziroatchilik bilan shug'ullanish mumkinligi uqtirilgan [4].

"Avesto"da doimiy badantarbiya bilan shug'ullanish, kunda yuz-qo'lni bir necha marta yuvish, qo'lni yuvmasdan turib tananing boshqa joyini ushlamaslik, sochni toza tutib, tirnoqlarni tozalab turish maslahat berilgan. Chunonchi, "Vendidod"ning 17-bobida shaytonning najosati to'planadigan va kesib tashlanadigan tirnoq-sochni nima qilish kerakligi to'g'risida yo'l-yo'riq beriladi. Soch va tirnoqlarning afsungarlik xossalari haqidagi zardushtiylik qarashlari izlari xalqimiz hayotida bugungi kungacha saqlanib qolgan. Keksa yoshli onaxonlarimizning ta'kidlashlaricha, tirnoqlarni olganda chekka yerga tashlash lozim. Agar chekka yerga tashlanmasa, qiyomatda o'sha odamning oyoq ostidan teshib chiqar emish. Shu bois odamlar tirnoqlarini olganda kafanga o'xshatib qog'ozga o'rab: "Qora yer senga topshirdim. Shamol sen guvoh bo'l", deb chetroq yerga ko'mib qo'yganlar. Farg'ona vodiysida

odatda olingan yoki yuvganda to'kilgan sochlarni ham o'tga, suvga tashlanmagan. Chunki sochni o'tga, suvga tashlash og'ir gunoh hisoblangan. Shu bois olingan yoki to'kilgan sochni devorlarning kovagiga quyilgan yoki mevali daraxtning tagiga ko'milgan[4].

Zardushtiylik tuproq, havo, suv va olovni muqaddaslashtirdi. Ularga olamning, borliqning, tabiatning, barcha narsa va predmetlarning moddiy asosini tashkil etuvchi unsurlar deb qaraldi. Odamlarning kundalik turmushida, madaniyatida bu to'rt unsurga nisbatan e'zozli munosabatda bo'lish me'yorlari vujudga keldi. Ariqlar, quduqlar, hovuzlar, buloqlar, daryolar (suv manbalari) toza saqlanishi, iflos qilinmasligi kabi qoidalar shakllandi. Hozirgacha ularning ayrimlari yashab kelmoqda. Masalan, ko'chadan ariq o'tgan bo'lsa, o'zbeklar ko'cha supurganlarida, ariq tomonga emas, devor tomonga qarab supuradilar. Suvga chang va chiqindilar tashlash uvol bo'ladi, deb hisoblaydilar. Biror qurigan daraxtni kessalar albatta, o'rniga, yoniga yosh ko'chatni ekadilar.

Suv manbalari buloqlar, daryolar, quduqlar, hovuzlarni, suv yo'llari — ariqlar, kanallar, anhorlarni toza saqlash, suvga chiqindilar tashlamaslik, uni isrof qilmaslik, kekxa daraxtlar o'rniga, yosh nihollarni o'tqazish, olov atrofini pok saqlash, bo'g'oz hayvonlarni ovlash, suyishni taqiqlanishi, yerni almashlab, dam berish ekish va boshqalar ma'naviy-madaniy qadriyatlarimiz tizimida hozirgacha yashab kelmoqda.

Qur'oni karimning ikki yuz ellik oyatida tabiat mavzusi zikr etilgani Islomda bu masalaga katta e'tibor qaratilganligidan dalolat beradi. Shu bilan birga, tabiat ne'matlari cheklanganligi, uni asrab-avaylash muhimligi qayd etilgan.

Jumladan, Qur'oni karimning Qamar surasi 49-oyatida "Albatta, biz har bir narsani o'lchov bilan yaratdik", deb yozilgan.

Ma'lumki, Qur'on Islom dinining asosiy manbai bo'lsa, Hadislar esa, uning murakkab joylarini izohlab umumiy joylarni konkretlashtiradi. Hadislarda Muhammad (s.a.v.) shunday deydi: "Men sizlarga ikki narsani qoldirdim, agar sizlar uni mahkam ushlasangizlar, hech qachon adashmaysizlar, bu – Qur'on va mening sunnatimdir"[5]. Qur'oni Karimda inson uchun yaratilgan Yer bandalarga omonat qilib berilganligi ta'kidlanadi. Omonatga xiyonat esa, kechirilmas gunohdir. Masalan, Baqara surasining 22-oyatida shunday deyiladi: "U sizlar uchun yerni poyandoz, osmonni "bino" qilib qo'ydi va osmondan suv tushirib, u sababli sizlarga rizq sifatida mevalar undirdi(2:22). Boshqa oyatda bunday deyiladi: "(U) Yer-u osmonlarning yaratuvchisidir. Biror ish qiladigan bo'lsa, (faqatgina unga) "Bo'l" desa, u bo'ladi"(2:117). Odamlarni jismoniy va ma'naviy poklikka undovchi g'oyalar Qur'on mazmuniga singib ketgan.

Aristotelning fikricha, "Tabiat insonga intellektual va axloqiy kuchni bergan, ammo u bu quoldan teskari tomonga ham foydalanishi mumkin. Shuning uchun axloqiy kafolatlarsiz bo'lgan inson eng murtad va yovvoyi mavjudotdir"[6]. Ushbu fikrdan inson tabiatidagi tabiatga qarshi mayllarni, tiriklikka nisbatan agressiyani cheklovchi sotsiomadaniy tormozlarga, xususan, diniy qadriyatlarga ehtiyoj hayotiy zaruriyat egaligini ham anglash mumkin. Keyinchalik, Sharqda Abu Nasr Farobiy Aristotel ta'limotini rivojlantirib, o'zining "Fozil odamlar shahri"[7] asarida inson ruhiy olamiga ta'siri haqida o'z davri uchun progressiv bo'lgan ilg'or fikrlarni ilgari surgan.

Abu Ali Ibn Sino (980-1037-yillar) buyuk tabobat olimi, faylasuf, tilshunos bo'lish bilan birga, zabardast adib ham edi. Uning "Tayr", "Solomon va Ibsol"[8] kabi nasriy asarlarida va she'rlarida tabiat borlig'ini asrab-avaylash, mehrli bo'lish, jonzotlarga, o'simliklarga ozor

yetkazmaslik kabi g'oyalarni ifodalagan. "Agar dunyoda chang bo'lmaganda, inson ming yil umr ko'rardi", deb aytgan edi ulug' alloma.

Hazrat Alisher Navoiyning dostonlari va lirik she'rlarida ilgari surilgan, tabiat muhofazasi bilan bog'liq bo'lgan ibratli ekologik g'oyalar necha asrki, inson tafakkurida beqiyos ahamiyat kasb etib kelmoqda. Masalan, "Layli va Majnun" dostonida o'tkinchi dunyo tashvishlari va odamlarining ta'na-yu dashnomlaridan bezor bo'lgan Qays sahroga chiqib, "vahshatlik eldin ulfat rishtasini uzib, vahshiylar bilan do'stlashadi"[9]. Sahro jonivorlarini Navfal singari ovchilar zulmidan qutqazib, himoya qiladi. Qaysni odamlar "majnun-telba" deb, atashsa-da, uning qalbida borliqqa, tabiatga, uning jonzotlariga mehr-muhabbat, rahm-shafqat, achinish hissi o'zi yashagan jamiyat odamlariga nisbatan baland va cheksiz. Buni kitobxon Qaysning Navfal bilan bo'lgan muloqotidagi bahs talab qat'iy fikrlari orqali ham uqishi mumkin: "Nafsingni xursand qilish uchun odamlarni to'plab, ko'ngling qon to'kishni tilayaptimi. Shunday zulm qilib topgan ovqating ovqat bo'ladimi, senga bu ish munosibmi? Agar tikan oyog'ingga nish ursa, ko'ngling oyog'ing uchun alam chekadi. O'q otib jonivorlarni o'ldirish senga martaba beradimi?"[10]. Sharqning buyuk ijodkori Qays obrazi orqali tabiat tabiiyligiga nisbatan odamiylik munosabati qanday bo'lishi zarurligini ko'rsatmoqda. Shuningdek, "Farhod va Shirin" dostonining bosh qahramoni Farhodning ariq qazib, elga suv keltirishi epizodi, yoki "G'urbatda g'arib shodmon bo'lmas emish"[11] ruboiysining falsafiy g'oyasi mohiyatida ham sof insoniylikka xos ekologik idrok va tafakkur, his-tuyg'u o'z ifodasini topgan. Umuman olganda A.Navoiy "tabiatga eng qimmatli, noyob boylik sifatida qaragan"[12], uni o'rganish, avaylab-asrash kishini baxtli qiladi, deb hisoblagan.

Aholining ekologik madaniyatini oshirish, shuningdek, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda chiqindilar bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish sohasidagi huquqbuzarliklarning oldini olishga alohida e'tibor qaratgan holda keng ko'lamli targ'ibot faoliyatini tashkil etish ishlarini kuchaytirilganligi ekologik hushyorlikni oshirmoqda.

Ekologik muammolarga yechim topish borasida mamlakatimizda qator ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 17-apreldagi "2019-2028-yillar davrida O'zbekiston Respublikasida qattiq maishiy chiqindilar bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori va Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 2-oktyabrdagi "Maishiy chiqindilar bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish sohasidagi ishlar samaradorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori ijrosini ta'minlashda aholi va yuridik shaxslarning qattiq maishiy chiqindilarni saralashda ekologik madaniyatini oshirishga qaratilgan ishlar amalga oshirilmoqda.

Shuni inobatga olish kerakki, konserva banka 10 yil davomida tuproqda parchalanadi. Plastik idishlar esa quyoshda 200 yilgacha, tuproq ostida 500 yilgacha chiriydi, polietilen paketlarning yo'q bo'lishi uchun 400 yil ketadi. Turli gazlangan ichimliklarning alyuminiy qutilari 500 yilda yo'q bo'ladi. Shisha idishlar yo'q bo'lishiga ming yillar ketadi. Hozirgi vaqtda muammoning eng dolzarb va oqilona usuli – chiqindilardan ongli ravishda xomashyo sifatida keng foydalanish. Biz qayta ishlanadigan qog'oz karton, polimerlar, metall, eskirgan maishiy texnikalar, kiyim-kechaklar, simobli lampochkalar, termometrlar, batareyalarni saralab, qayta ishlashga beribgina sayyoramizni ko'proq ifloslanishdan saqlaymiz. Qattiq maishiy chiqindilarning tarkibiy qismi 60-80% qayta ishlashga yaroqli materiallar hisoblanishini ham unutmaylik.

Germaniyada maishiy chiqindilarni alohida yig'ish 1980-yillardan boshlangan bo'lsa, 2015-yildan Germaniyada chiqindilarni tanlab yig'ishning yagona tizimi ishlab kelmoqda. Germaniyaliklar maishiy chiqindilardan biomassa, qog'oz, shisha, metallar va plastmassalarni alohida-alohida to'playdi. Bu turdagi chiqindilar uchun maxsus rangli idishlar o'rnatilgan. Masalan, ko'k – qog'oz mahsulotlari uchun (gazetalar, jurnallar, karton qutilar); yashil – organik chiqindilar uchun. Dorixonalarda muddati o'tgan dori-darmonlar qabul qilinadi, do'konlarda eski batareyalar uchun yig'ish punktlari mavjud bo'lib, Germaniyada maishiy chiqindilar 66% qayta ishlanadi.

Yaponiya plastmassani qayta ishlash bo'yicha dunyoda yetakchilardan biri bo'lib, kunchiqar mamlakatda 1997-yilda qabul qilingan qonun asosida sanoat va uy xo'jaligidagi polimerlarni boshqa toifadagi chiqindilardan ajratish majburiy hisoblanadi. Shu sabab ishlab chiqarishda ishlatiladigan plastmassaning ulushi 39% dan (1996-y.) 83% gacha (2014 y.) oshgan. U yerda sanoat chiqindilari qurilish materiali sifatida ishlatiladi. Nagoya shahri yaqinidagi xalqaro aeroport Tyubu va Kansay (Osaka)da parchalangan sanoat chiqindilaridan barpo etilgan sun'iy orollar qurilgan.

Amerika Qo'shma Shtatlarida, masalan, San-Fransisko kabi 80% gacha chiqindilar qayta ishlanadigan shaharlar bor. Chet el tajribasi shuni ko'rsatadiki, chiqindilarni boshqarish tizimining barcha ishtirokchilariga ta'sir ko'rsatadigan samarali rag'batlar bo'lsa, chiqindilarni alohida yig'ishni joriy etish mumkin. Ba'zi mamlakatlarda, masalan, noto'g'ri tashlab yuborilgan sigaret qutisi yoki qog'ozga katta miqdorda jarimalar solinadi, boshqa tomondan, fuqarolarni chiqindilarni saralashga undash maqsadida, rasmiylar ularni olib chiqish xarajatlarini kamaytiradi.

2012-yili Moskvada chiqindilarni alohida yig'ish bo'yicha tajriba o'tkazildi. Ko'p qavatli uylar hovlisida qog'oz, plastmassa, shisha va metall chiqindilarga "foydali chiqindilar" uchun shaffof to'rtli idishlar o'rnatildi. Tajriba yaxshi samara berdi va uning ko'lamini kengaytirishga qaror qilindi. Endilikda bu shahardagi deyarli har bir uy hovlisida o'zining shaffof chiqindi qutilari bor.

Mamlakatimizda ham saralanadigan chiqindilar ulushini ko'paytirib, qattiq chiqindilar poligonlari maydonini kamaytirishdan iborat. Muammo shundaki, hayotimizning ajralmas qismiga aylangan chiqindilarni chiqindixonaga yuborish texnologiyasini o'zgartirish zarur. Shu sababli aholi turar va noturar joylarda QMChni saralash tizimini joriy yetish, ularning hosil bo'lishi oldini olib poligonga ko'mish uchun yo'naltiradigan chiqindi hajmini qisqartirish lozim.

Chiqindilar miqdorini kamaytirishga imkon beradigan texnologiyani keng qo'llash va chiqindilarni eng ko'p darajada qayta ishlab chiqitga chiqarishni maksimal kamaytirishni amalga oshirish, ularning atrof tabiiy muhitga zararli ta'sirining oldini olishga xizmat qiladi[13]. Chiqindilarni saralashning asosiy maqsadi atrof-muhit ifloslanishi oldini olishdir.

Hozirgi vaqtda chiqindi muammosi nafaqat O'zbekistonni, butun dunyo ahlini o'ylantirmoqda. Yo'lda ketayotgan insonning qo'lidagi plastik idish yoki boshqa chiqindi biz uchun muammo bo'lib ko'rinadi. Vaholanki, mazkur chiqindini nafaqat to'g'ri tarzda yig'ib yo'q qilish, balki undan yaxshigina moddiy foyda qilish mumkin.

Prezidentimizning 2024-yil 4-yanvardagi "Chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish va ularning ekologik vaziyatga salbiy ta'sirini kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoniga ko'ra, 2024–2026-yillarda – Toshkent, Angren va Buxoro shaharlari hamda Toshkent tumanida chiqindilarni "qayta ishlanadigan", "qayta

ishlanmaydigan” va “oziq-ovqat” toifalariga saralagan holda yig'ish bo'yicha tajriba o'tkazilishi hamda ushbu turdagi chiqindilarni yig'ish uchun alohida paketlar aholiga bepul berilishi, shuningdek, ko'p qavatli uylar joylashgan hududlarda chiqindi yig'ish maydonlarida “qayta ishlanadigan” toifaga mansub chiqindi turlari aholidan sotib olinishi belgilangan.

Adabiyotlar/Literatypa/References:

1. Абу Али Ибн Сино. Тарбия ҳақида. Тиб қонунлари. 3-томлик. Т-1. –Тошкент: Мерос, 1992. –Б.75.
2. Абу Райҳон Беруний. “Минерология” Педагогика тарихидан хрестоматия. – Тошкент: Ўқитувчи, 1993. –Б.54.
3. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. –Тошкент: А. Қодирий номидаги халқ мерос нашриёти, 1993.-Б. 72, 172.
4. Аширов Адхамжон. “Авестомдан мерос маросимлар. — Т.: Абдулла Қрдирий номидаги халқ мероси нашр., 2001. -Б. 25
5. Ш.З.Бабаханов. Становление хадисоведения и выдающиеся мухаддисы Средней Азии//В кн.: «Исследования по истории, истории науки и культуры народов Средней Азии». Т.: Фан, 1993. 130-131-б.
6. Жўраев Н. Тарих фалсафасининг назарий асослари.-Т.: “Маънавият”, 2008. –Б. 162.
7. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри (Танланган асарлар). “А.Қодирий номидаги халқ мероси” -Т.: 1993. - Б. 110-125.
8. Раҳмонов Н., Болтабоев Ҳ. Ўзбек мумтоз адабиёти намуналари. 1-жилд. –Тошкент: Фан, 2003. - Б. 114-123.
9. Маллаев Н.М. Ўзбек адабиёти тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи, 1976. – Б. 467.
10. А.Навоий. Лайли ва Мажнун (достоннинг ихчам насрий баёни). –Тошкент: Янги аср авлоди, 2008. –Б. 31.
11. Алишер Навоий. Топмадим: Ғазаллар/. –Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1988. –Б. 778-779.
12. Шермухамедов С, Умирзоқова Н. Давримиз алломаси. –Тошкент: Ўз. Республикаси ФА“Фан”, 1998. –Б.24.
13. <https://www.uznature.uz/uz/site/page?numer=1185>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).